

Nazister på marsch

Av Hjalmar Dunås*

1. Inledning

Under hösten 2018 arrangerade Stiftelsen Rättsfonden ett seminarium¹ om vad dess ordförande Percy Bratt beskrev som ett ”*djupt obehagligt och oroande ämne*”. Ämnet i fråga – såsom det kommer till uttryck i rubriken på detta referat – hade aktualiserats flera gånger under det gångna året. Moderatören Maciej Zaremba inledde med följande betraktelse. Yttrandefriheten har aldrig varit så stor som idag. Aldrig förr har så många fått vädra sina åsikter. Samtidigt är den liberala demokratin för första gången (på länge?) allvarligt hotad. Det finns de som drar kopplingar mellan dessa förhållanden. I vart fall testas nu vår lagstiftning på allvar – och den kan då te sig aningen paradoxal. Å ena sidan finns straffrättsliga sanktioner till och med mot satir som varken hetsar eller uppmanar till våld – å andra sidan tycks polisen oförmögen att förhindra våldsverkare från att ”*skrämma livet ur judar i Göteborg och deltagare i Almedalen*”. Hur kan och bör ett liberalt rättssamhälle bemöta nazister på marsch?

2. Ett möjligt – och proportionerligt – förbud?

Advokaten Sebastian Scheiman redogjorde inledningsvis för sina erfarenheter av den svenska nazismen. Tillsammans med Civil Rights Defenders och andra företrädde han under 2017 Judiska församlingen i Göteborg.² Nordiska motståndsrörelsen (NMR) hade fått tillstånd att demonstrera utanför synagogan under Jom Kippur, som är den heligaste högtiden för judar. Man skulle sluta demonstrationen borta vid Bokmässan och skulle därigenom ”*slå två flugor i en smäll och hota både judar och det fria ordet*”. Religionsfrihet och yttrandefrihet – mot föreningsfrihet och demonstrationsfrihet för Nordiska motståndsrörelsen.

Denna rörelse, noterade Scheiman, har vi sett mer och mer av. De var i Almedalen både 2017 och 2018 och ”*ställde till besvär*”. Strax innan riksdagsva-

* Tingsnotarie vid Stockholms tingsrätt.

¹ Referat från merparten av dessa seminarier publiceras löpande i Europarättslig tidskrift och har nyligen sammanställts i boken *Rättsstaten i fokus*. Se även www.rattsfonden.se/referat.

² Se Kammarrätten i Göteborgs mål nr 5083-17/5084-17.

let 2018 var de i Stockholm där de ”*lamslog halva stan*” innan de bestämde sig för att inte marschera. Nordiska motståndsrörelsen beskrevs av Scheiman som en uttalat nazistisk och militant organisation. Redan dess idéprogram utgör hets mot folkgrupp, och idén om den nordiska rasens överlägsenhet och judars förkastlighet utgör bärande delar av dess ideologi. Även sättet de uppträder på, menade Scheiman, skulle med stöd av NJA 1996 s. 577 kunna konstituera hets mot folkgrupp, givet användandet av sköldar, uniformer, emblem, fanor, armbindlar och Odalrunor.³ Våld är en central del av rörelsens aktiviteter och de ”*tränar aktivt för revolution*”. De har tillgång till vapen – dels legala sådana eftersom rörelsen innehåller sportskyttar och jägare,⁴ dels illegala vapen, inklusive sprängmedel. De har ett betydande våldskapital och har använt det med dödlig utgång tidigare, och gör det gärna igen. De har listor över meningsmotståndare och journalister. De har listor över judar. Och de demonstrerar – och får tillstånd att demonstrera.

Demonstrationsfriheten är inte absolut i Sverige utan får inskränkas. Enligt 2 kap. 24 § första stycket regeringsformen får demonstrationsfriheten och mötesfriheten begränsas med hänsyn till ordning och säkerhet vid sammankomsten eller till trafiken.⁵ I lag har detta reglerats genom 2 kap. 10 § första stycket ordningslagen (1993:1617). Det är den bestämmelsen polisen går efter idag. Det finns dock en annan lag, påpekade Scheiman, som polisen också borde ta intryck av: lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.⁶ Ordningslagen är trubbig – men kanske skulle den kunna bli mer effektiv även utan grundlagsändringar. Man skulle kunna titta på möjligheten att i ordningslagen stadga att sammankomster får begränsas även när sammankomsten i fråga begränsar andras fri- och rättigheter. Staten har positiva förpliktelser under Europakonventionen att skydda andras fri- och rättigheter. Artikel 17 i Europakonventionen aktualiserar också frågan om NMR alls kan hävda sina rättigheter – sin demonstrationsfrihet, sin mötesfrihet och sin yttrandefrihet. ”*Ingenting i denna konvention får tolkas så att det medför en rätt för någon stat, grupp eller person att bedriva verksamhet eller utföra handling som syftar till att utplåna någon av de fri- och rättigheter som angetts i konventionen eller till att inskränka dem i större utsträckning än vad som medgetts där*”, citerade Scheiman ur nämnda artikel. Scheiman menade att NMR, med

³ I rättsfallet konstaterade Högsta domstolen att bärandet av märken med rasistisk anknytning kan innebära ett straffbart spridande av ett budskap.

⁴ Här kan nämnas att Kammarrätten i Göteborg i dom den 14 juni 2018 återkallade en aktiv NMR-medlems tillstånd att inneha vapen för att hans omgivning var sådan att skjutvapen inte bör förekomma i denna, eftersom det inte kan uteslutas att vapen skulle komma att missbrukas (mål nr 1503-18).

⁵ Det kan noteras att begränsning även får ske med hänsyn till rikets säkerhet eller för att motverka farsot.

⁶ Scheiman nämnde senare att han hade frågat polisen vid deras tält i Almedalen om de tolkade ordningslagen konventionskonformt och då fått svaret att Europakonventionen inte var en fråga för dem utan för lagstiftaren.

dess ideologi, i ljuset av artikel 17 inte gärna kan åberopa Europakonventionen till skydd för sina uppfattningar. Åtminstone finns det ett utrymme att begränsa rörelsens rättigheter. Polisen har att välja mellan pest eller kolera och begränsa någons fri- och rättigheter. Antingen begränsas religionsfriheten för judar vid Jom Kippur och yttrandefriheten på Bokmässan, eller NMR:s rätt att demonstrera med budskapet att de vill förintä dessa rättigheter. Vid en intresseavvägning borde NMR:s rättigheter då inte väga särskilt tungt.⁷

Föreningsfriheten är inte heller absolut utan får begränsas.⁸ Den får begränsas för sammanslutningar vilkas verksamhet är av militär eller liknande natur eller innebär förföljelse av en folkgrupp på grund av etniskt ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande. Det passar väl in på en NMR, en militant organisation som uppträder uniformerat och som i sitt program vill utrota judar. Scheiman konstaterade dock att NMR:s föreningsfrihet med gällande grundlag inte kan begränsas på den grunden att de t.ex. vill tillintetgöra homosexuella. Rätten att begränsa föreningsfriheten omfattar inte heller all våldsbejakande extremism. Det moderata förslaget att förbjuda medlemskap i våldsbejakande organisationer torde kräva en grundlagsändring – men att förbjuda NMR borde alltså kunna göras redan under den grundlag vi har idag, ansåg Scheiman.

3. Demonstrationsfriheten kontextualiserad

Justitierådet Thomas Bull inledde med att konstatera att det finns bestämmelser i regeringsformen som gör det möjligt att begränsa både demonstrations- och föreningsfriheten. En särskild lucka finns just för att förbjuda rasistiska organisationer i enlighet med FN:s rasdiskrimineringskonvention. Den möjligheten har funnits sedan 1970-talet men har inte utnyttjats, av olika skäl.⁹ När det gäller demonstrationsfriheten uppställer grundlagen förhållandevis stränga krav för begränsning. För att förstå det – och för att förstå polisens hållning mot NMR i Almedalen och Göteborg – måste demonstrationsfriheten sättas i en historisk kontext. Man måste gå tillbaka drygt 100 år, till tiden då Sverige ännu inte fullt ut var en demokrati. Då genomfördes demonstrationer ”och andra samhällsomstörtande verksamheter” mot etablerade institutioner som kungen och kyrkan runt om i landet. Polisen var ofta inblandad i konfrontationer med demonstranter. Inte sällan ledde dessa konfrontationer till åtal mot demonstranterna och demonstrationerna upplöstes såsom ordningsstörande.

⁷ Den konventionsrättslige nestorn professor Iain Cameron, som deltog vid seminariet som åhörare, uttryckte senare viss skepsis mot denna offensiva tolkning av Europakonventionen. Scheiman genmålde att Europakonventionen endast utgör ett minimiskydd – jfr NJA 2012 s. 211 I, p. 19.

⁸ Se 2 kap. 24 § andra stycket regeringsformen.

⁹ Se vidare t.ex. bet. 2002/03:JuU10 s. 17–20.

Kriteriet för att störa ordningen var, fram till 1940-talet, i princip att man hade gjort en polisman arg. Med de erfarenheterna kom reglerna att ändras i tiden kring och efter andra världskriget. Innebörden av regeländringarna var att polisen inte alls ska göra bedömningar av hur de upplever det budskap demonstranterna vill föra fram eller hur ”bra” eller upprörande politik det är. I stället har polisen att göra strikta prövningar kopplade till ordning och säkerhet. Detta kom efter hand även att flyta in i grundlagen och utmytna i nuvarande bestämmelser. Gällande bestämmelser syftar alltså till att få bort ett visst godtycke som hade förelegat under tidigare decennier, och som då faktiskt hindrade ”fri och bra opinionsbildning”. Polisens befogenheter är idag mer uttryckligen reglerade. Även utan tillstånd krävs svårare oordning eller allvarlig fara för trafiken för att polisen ska få stoppa en pågående demonstration. Detta utgör stränga krav och kan förklara varför det ibland kommer fram att polisen har förhållit sig passiv – polisen gör nog enligt gällande lagstiftning rätt.

4. Effektivare skydd med harmoniserade opinionsfriheter?

Advokaten Percy Bratt inledde med att det är viktigt att inse hur genuint nazistisk NMR är. Partiledaren Simon Lindberg bekänner sig helhjärtat till nationalsocialismen och såväl han som hans rörelse hyllar Hitler och Tredje riket. I partiprogrammet står att läsa att folkmord är en överlevnadsstrategi och att man, när man tar makten, omedelbart ska återbörda rasfrämlingar och med alla medel återta makten från den globala sionistiska eliten. Rörelsen är med andra ord djupt nazistisk och förbunden med Tredje rikets teori och praktik. Det är djupt skrämmande och vedervärdigt att se dem på gatorna och det är fullt rimligt att fundera på olika metoder för att stoppa dem. Bratt konstaterade att ordningslagen knappast utgör ett effektivt verktyg. Det är knappast en möjlig eller grundlagsenlig strategi att baserat på erfarenheter av tidigare ordningsstörningar generellt och för framtiden avskära dessa personer från deras grundlagsstadgade mötes- och demonstrationsfrihet.¹⁰ Det är något principiellt märkligt om man säger sig slå vakt om fundamentala liberala värden – grundläggande för en demokratisk rättsstat – samtidigt som man säger att dessa personer på olika snillrika sätt ska förhindras från att utöva dessa rättigheter. Hela poängen med rättigheterna är att man ska få utöva dem – mötas, bilda föreningar och propagera för sin ideologi.

Bratt menade dock att det finns en diskrepans mellan den mycket vidsträckt mötes-, förenings- och demonstrationsfriheten och de inskränkningar som redan idag tillåts i yttrandefriheten, som utgör den mest grundläggande opinionsfriheten. Hets mot folkgrupp innebär en långtgående inskränkning, särskilt i och med att brottsrekvisitet ”uttrycker missaktning” inbegriper raljerande och satir. I en demokrati måste man tåla och legalt tolerera kränkande och sårande uttalanden.

¹⁰ Jfr 2 kap. 25 § ordningslagen och Bull, T., Mötes- och demonstrationsfriheten, 1997, s. 559 ff.

Däremot går det en borte gräns för det acceptabla när det handlar om kränkningar av enskildas och grupper grundläggande människovärde. Bratt sade sig vilja se att hetsbestämmelsen fokuserar just på dessa yttre gränser, på hot och hets, och att samma synsätt anläggs när man tittar på demonstrations- och mötesfriheten. Det vore alltså önskvärt med en mer harmoniserad syn på opinionsfriheternas gränser – oacceptabla budskap ska anses vara rättsstridiga oavsett genom vilken av opinionsfriheterna de förmedlas.

Det kan då även diskuteras om redan ett medlemskap i den typ av organisation som NMR utgör borde vara kriminaliserat. Bratt avrundade med att tillstå att han inser att det inte bara är att sätta sig ned och skriva ihop någon lag om detta utan att det krävs en mycket noggrann översyn där detta betraktas från olika perspektiv. Han tillstod även att det finns mycket goda argument mot föreningsförbud och en rad andra rättspolitiska frågor att överväga. Utgångspunkten borde dock vara ett mer harmoniserat och enhetligt perspektiv på de yttre gränserna för vad en liberal demokrati kan tolerera.¹¹

5. Yttrandefrihetskultur viktigare än juridisk reaktion?

En delvis annorlunda infallsvinkel presenterades av journalisten och författaren Elisabeth Åsbrink, som enligt egen utsago tog på sig rollen som djävulens advokat. Hon lät inledningsvis ett citat från den franska filosofen Simone de Beauvoir illustrera frågans komplexitet. Strax efter andra världskriget, när rättsprocesser pågick och medlöpare och nazister skulle skiljas från resten av samhället, yttrade hon ungefär följande: *”Idén att kunna dömas för sina tankar är vidrig, men det finns män vars röter jag helt enkelt inte vill höra mer.”* Åren strax efter andra världskriget kom i hög grad att präglade den värld vi lever i idag, särskilt i fråga om synen på grundläggande rättigheter. Världen genomsyrades av mantrat *”aldrig mer”* och i personer som Hersch Lauterpacht, Raphael Lemkin, René Cassin och Eleanor Roosevelt fick, genom t.ex. FN och Nürnberggrättegångarna, en enorm påverkan på den nya världens moraliska och juridiska regler. Grunden av det vi idag tar för givet är på ett paradoxalt sätt en direkt följd av andra världskriget och nazismens brott.

Det är också, bl.a. tack vare krigets efterspel, en väldig skillnad på hur världen ter sig idag och hur den såg ut på 1930-talet. Diktaturens misslyckanden har blottlagts på ett annat sätt och demokratin utgör ännu det som världen har att pröva. Den auktoritära relationen mellan stat och medborgare, man och kvinna, föräldrar och barn och så vidare har till stor del övergivits. Man bör vara väldigt vaksam mot påståenden om att vi är tillbaka på 1930-talet.

Det kan dock konstateras att det finns nazister i många länder och i några länders parlament. I några länder, som i Tyskland, är nazismen på olika sätt

¹¹ Se även Bratt, P., Nazisterna och opinionsfriheterna, i Vänbok till Mats Melin, 2018, s. 15 ff.

kriminaliserad. Nazister finns i alla fall. I Frankrike är det förbjudet att förneka förintelsen – där finns förintelseförnekare ändå. Det är också förbjudet att göra en nazisthälsningar – då hittar någon på en upp-och-nedvänd heilning som sprids som en löpeld. Den av Karl Popper formulerade s.k. toleransparadoxen gör sig kanske aktuell.¹² Om en stat är gränslöst tolerant kommer dess förmåga till tolerans att erövrats av de intoleranta. För att bibehålla en tolerant stat måste staten visa intolerans mot de intoleranta.

Åsbrink framhöll dock att det även finns andra perspektiv. I boken *Ordinary Men: Reserve Police Battalion 101 and the Final Solution in Poland* undersökte historikern Christopher Browning en speciell grupp män som deltog i Nazitysklands massakrer i Polen under andra världskriget. Männerna utförde fruktansvärda massmord på bl.a. judiska män, kvinnor och barn, på mentalsjuka och på kommunister. Hur kunde tyska ”brevbärare och bagare” förmås att utföra dessa illdåd? Var de extrema nazister? Nej, det tycks inte ha varit fallet. Skulle de eller deras familjer straffas hårt om de vägrade delta? Nej, det fanns män som inte ville delta och dessa kunde då förflyttas till andra delar av den tyska armén och få utföra helt andra arbetsuppgifter.¹³ Browning fann istället att avgörande faktorer var sådant som gruppdynamik, en anda där lojalitet mot gruppen var viktigare än identifikation med offret, strukturen av massmordet som uppdelat i produktionsenheter utan individuell överblick, rutin, auktoritetstro, disciplin, önskan att lyda order, konformism och ideologisk indoktrinering.

Slutsatsen, menade Åsbrink, är att det är extremt viktigt att utveckla en ”yttrandefrihetskultur” där många åsikter får plats, även de vi tycker är avskyvärda – en kultur där många vågar upphäva sin röst även när de inte håller med majoriteten. Därför, berättade hon, försvarar hon – trots att flera av hennes egna familjemedlemmar mördades under förintelsen – att även nazisterna ska få demonstrera och att *Mein Kampf* ska kunna lånas på biblioteket. Vi måste vara fruktansvärt försiktiga när åsikts- och opinionsfriheterna begränsas. Den stunden samhällets demokratiska krafter börjar vilja inskränka dessa friheter behövs inga nazister för att montera ner dem. Utöver uppenbara fall av hets bör varje förbud och inskränkning komma till stånd endast med extremt försiktiga steg. Det finns en mängd strategier

¹² Ur Karl Poppers *The Open Society and Its Enemies* från 1945: ”Unlimited tolerance must lead to the disappearance of tolerance. If we extend unlimited tolerance even to those who are intolerant, if we are not prepared to defend a tolerant society against the onslaught of the intolerant, then the tolerant will be destroyed, and tolerance with them.—In this formulation, I do not imply, for instance, that we should always suppress the utterance of intolerant philosophies; as long as we can counter them by rational argument and keep them in check by public opinion, suppression would certainly be unwise. But we should claim the right to suppress them if necessary even by force; for it may easily turn out that they are not prepared to meet us on the level of rational argument, but begin by denouncing all argument; they may forbid their followers to listen to rational argument, because it is deceptive, and teach them to answer arguments by the use of their fists or pistols. We should therefore claim, in the name of tolerance, the right not to tolerate the intolerant.”

¹³ Färre än tolv män utnyttjade denna möjlighet i en bataljon bestående av 500 personer; se Browning, *Ordinary Men*, 1992, s. 57.

att göra motstånd mot hot, hat och missaktning som inte involverar lagstiftning. Även inom ramen för gällande lagstiftning finns det en rad verktyg som inte har prövats fullt ut, eller som inte får fullt genomslag på grund av bristande resurser eller vilja hos polis och åklagare.¹⁴ Lagstiftning kan rentav vara kontraproduktiv. I Weimarrepubliken fanns en tämligen avancerad hetslagstiftning, som faktiskt tillämpades. Detta utnyttjades till fullo av nazistpartiet. Nazister kränkte, förolämpade och hetsade judar – och anmälades och lagfördes. Varje rättegång blev en stor manifestation för nazismen, med stora samlingar och demonstrationer och martyrskap för de tilltalade. Juridiskt sätt vann de kränkta judarna, men på alla andra sätt vann nazisterna.

6. Frihet att yttra sig – eller fri lejd att hota?

Den vid Dagens Nyheter verksamme journalisten Per Svensson anförde att nazisternas framfart faktiskt har en konkret effekt. Den dag då de demonstrerade i Göteborg i samband med Bokmässan hade Bokmässan sin sämsta dag någonsin för att ingen vågade gå dit. Under Almedalsveckan lyckades de sprida en mycket hotfull stämning. De hade ett bokbord vid Söderport och la effektivt beslag på hela den platsen. RFSL Ungdom skulle ha varit på den platsen men fick, fullt förståeligt, åka hem. Medlemmar i NMR posterade även ut sig militärt, två–tre stycken vid varje gata, så att det var omöjligt att röra sig i centrala Visby utan att passera ”en häck av nazister”. Deras bemötande var ofta artigt, men givet deras våldskapital utgjorde närvaron alltid ett latent hot.

Svensson beskrev sig ”yttrandefrihetsfundamentalist” men noterade att det finns en intressant glidning mellan yttrande och handling. Filosofen J. L. Austins klassiska bok *How to do Things with Words* från 1955 handlar om just detta – att ett yttrande inte bara är ett yttrande. Ett yttrande kan t.ex. ha en performativ effekt, såsom när någon döper något, viger några eller avlägger en ed. Att säga att någon ska passa sig jävligt noga är inte bara ett yttrande – det är ett hot. Om ett gäng nazister, fortsatte Svensson, ställer sig framför en liberal politiker och ropar ”folkförrädare!” och ”folkfiende” måste det – satt i historisk kontext – kunna betraktas som någon form av hot. Det är känt vad nazister har gjort med dem som har betraktats som folkförrädare. Om en grupp nazister ringer in en grupp hbtq-aktivister och börjar filma dem så bör det i vart fall kunna betraktas som någon form av ofredande. Denna gränsszon mellan yttrande och handling kan vara svår att hantera, men Svensson noterade att det finns en stor naivitet i denna fråga. Även

¹⁴ Under seminariets gång nämndes t.ex. möjligheten att pröva att väcka åtal för olovlig kårverksamhet enligt 18 kap. 4 § och att bli mer aktiv i fråga om sådant som störande av allmän sammankomst, ohörsamhet mot ordningsmakt, husrannsakan vid kännedom om olaga vapeninnehav och krafttag mot nätbrottslighet. En f.d. åklagare bland åhörarna kunde bekräfta bilden av att det i viss mån saknas intresse från polisen att arbeta mer aktivt, medan det från andra håll gjordes gällande att det var en fråga om resurser.

den som försvarar en vidsträckt yttrandefrihet måste kunna se att yttranden, satta i sin kontext, kan utgöra brottsliga *handlingar*. När dessa människor utnyttjar sina rättigheter begår de i många fall brott, menade Svensson. Ändå behandlas de som om de demonstrerade om sänkt moms på mat. Men deras budskap är inte detta – det är oftare något i stil med ”*vi vet vilka ni är och vi vill helst slå ihjäl er*”.

Svensson berättade vidare att han, särskilt i samband med Almedalen, hade anledning att läsa ordningslagen noga. I ordningslagen förbjuds vissa saker – t.ex. pornografiska föreställningar och hypnos.¹⁵ Svensson ansåg det vara provocerande att det sågs vara så svårt att skilja ut ”*när ett gäng våldsverkare går ut att demonstrerar*” – hur svårt måste det inte vara att skilja en pornografisk föreställning från ett konstnärligt performance med sexuella inslag? Det är i realiteten bara syftet som skiljer – och uppenbarligen har lagstiftaren tillerkänt rättstillämparen förmågan att se denna skillnad.¹⁶ Motsvarande skillnad borde kunna identifieras även i fråga om nazistiska demonstrationer. Rättstillämpningen framstår som slapp och naiv när den inte kan ta fasta på allvaret i de ordningsstörningar som nazisterna gav upphov till vid t.ex. Bokmässan – det var knappast en demonstration utan ”*pågående kravaller*”. Svenssons teori var att polisen är trött på att ha ansvar i dessa frågor och vill provocera fram något hos lagstiftaren. Men det är provocerande att det inte redan nu kan prövas vilka brott deras demonstrationer redan nu utgör. Att iklädd uniform, beväpnade med sköldar och fanor, peka ut meningsmotståndare som ”*folkförrädare*” är inget vanligt yttrande.¹⁷

7. Samtalets seger (?)

Ovan har i huvudsak redogjorts för de olika perspektiv som presenterades på frågan om det liberala rättssamhällets reaktion på, i detta fall, den på senare tid allt mer synlig(gjord)a nazismen.¹⁸ Medan Scheiman påkallade en starkare reaktion

¹⁵ Se 2 kap. 14 och 19 §§ ordningslagen.

¹⁶ Bull flikade senare in att han är av uppfattningen att den bestämmelsen inte tillämpas, just för att det inte är någon som vet hur distinktionen ska göras.

¹⁷ Även Bull framhöll att alla yttranden inte utgörs av ord och att t.ex. demonstrationsfrihet ofta kan utövas tyst. Frågan är hur fantasifull rättstillämpning som bör vara tillåten – kan vi verkligen döma någon för att han ser nazistisk ut? Bratt var mer instämmande i behovet av att se till det totala budskapet som förmedlas och ansåg det utgöra en ”*bisarr diskrepans*” att ett enskilt märke kan utgöra hets mot folkgrupp men att en nazistmarsch på raka led, som utgör ett betydligt tydligare och mer påträngande budskap, tillåts.

¹⁸ En viktig poäng som måhända inte har kommit fram men som i viss mån diskuterades inom ramen för en mer allmän avslutande frågestund var att det råder delade meningar om hur stort hot NMR faktiskt utgör. Åsbrink menade att NMR, även givet sitt våldskapital, bara får makt så länge vi ger dem det. Om de begår våldshandlingar ska det straffas, men att förstärka bilden av dem som farliga gör dem farliga. Svensson å sin sida menade att det är naivt att invänta våldshandlingar. Att gå med i NMR utgör ett aktivt val som placerar en långt utanför det socialt acceptabla. Det utgör ingen social katastrof för dessa människor att dömas för våldsbrott – snarare tvärtom. Bull var mer skeptisk även till NMR:s påstådda effektivitet. Visst har man kunnat se att terrorism på senare tid

och en mer offensiv rättstillämpning ägnad att inskränka nazisternas möjlighet att sprida sin hatiska ideologi påvisade Bull att den historiska erfarenheten ger vid handen att det kan vara vådligt att tillåta sig en mer aktiv granskning av demonstranternas politiska budskap. Svensson varnade å andra sidan för naiviteten i att helt sonika utgå från att nazisternas yttranden ska skyddas som sådana, när det är så tydligt att dessa yttranden, sedda i sin kontext, i mångt och mycket utgör hot och handling. Bratt pekade å sin sida på att formerna för de hatiska budskapens förmedlande idag kanske tillmätts alltför stor betydelse – där alltför stora inskränkningar tillåts av yttrandefriheten men där samhället är alltför tandlöst mot budskap som förmedlas under skydd av andra opinionsfriheter.

I polemik med framför allt Svensson och Scheiman varnade Åsbrink för att över huvud taget provoceras till att bemöta nazisterna med de frihetsinskränkningar de själva propagerar för, och för att ge dem en uppmärksamhet och i värsta fall ett martyrskap som de på intet sätt har förtjänat. Det viktigaste medlet mot nazismen – eller mer allmänt mot radikalt antiliberala strömningar – är att värna en långt- och djupgående yttrandefrihetskultur.¹⁹

Referentens ödmjuka intryck är att samtliga talare på seminariet i och för sig nog hade kunnat skriva under på nödvändigheten och det fundamentala värdet av en sådan yttrandefrihetskultur, men att synerna nog skilde sig åt beträffande Karl Poppers famösa toleransparadox. Paradoxen, som även har behandlats av t.ex. Rawls,²⁰ är nog mer flitigt diskuterad inom den politiska filosofin och statskunskapen, men det är uppenbart att den även är relevant att reflektera över för rikets många samhällsintresserade jurister.

I den andan kan Bulls ord få avsluta detta referat. Han påpekade att det fortfarande finns en ovana att diskutera frågor om grundläggande fri- och rättigheter i Sverige, trots de senaste 10–20 årens utveckling. I domstolar finns det en allmän oerfarenhet kring frågorna därför att de sällan har ställt på sin spets. Han funderade på om det att nazister marscherar på våra gator kanske kan få igång just en sådan diskussion om demokratins villkor som i sig självt blir ett starkare vapen mot nazismen än vad fri- och rättighetsinskränkningar kan bli. Vi kan alltså sätta vårt hopp till det goda samtalet – får vi hoppas.

har haft viss framgång som metod, men historiskt är det knappast något framgångsrecept. Den historiska erfarenheten är snarare att vi tenderar att överdriva hot i nuet, därför att man är rädd, men att det 30 år senare kan konstateras att det aldrig var särskilt kritiskt.

¹⁹ Även Thomas Bull har argumenterat i dessa banor på ett övertygande sätt, se t.ex. Bull, T., Yttrandefrihet och konstitutionell kultur, SvJT 2016 s. 385, särskilt s. 397 ff.

²⁰ Se Rawls, J., *A Theory of Justice*, 1971, s. 220: "While an intolerant sect does not itself have title to complain of intolerance, its freedom should be restricted only when the tolerant sincerely and with reason believe that their own security and that of the institutions of liberty are in danger."

